

ВІДЗИВ

**офіційного опонента на дисертацію ТРОЇЦЬКОЇ Олени Михайлівні
«ПРИНЦИПИ ДАЛОГУ І ТОЛЕРАНТНОСТІ У РОЗГОРТАННІ
СУЧАСНОГО КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ»,
поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук
за спеціальністю 09.00.10 – філософія освіти**

Дисертант, визначаючи пізнавальну ситуацію у філософській галузі знання і в гуманістиці загалом, повномасштабно розкриває сутність і стан наукової проблеми, яка в роботі актуалізована особливо на користь сучасного українського суспільства і української людини, яка прагне інноваційного розвитку в просторі і часі. Критичний аналіз та авторська оцінка значущості розв'язання суперечностей, зокрема культурно-освітнього простору, висвітлюють той факт, що, незважаючи на модернізаційні зміни в освіті, вона значною мірою залишається монологічною за цілями, змістом і організаційно-управлінськими умовами і технологіями, а значний обсяг наукових розробок, за аналізом автора дослідження, не представляє діалог і толерантність в науковому постнекласичному знанні в якості системоутворювальних принципів науково-освітніх концепцій та особливих форм організації дисциплінарного, міждисциплінарного знання і проблемно-орієнтованих досліджень.

Можна погодитися з авторкою і в тому, що сприйняття діалогічності й толерантності не наближається до їх розуміння як специфічних ціннісно-смислових принципів і конструктів життя людини, як провідних методів отримання нового знання, універсальних смислів культури й етики, що, як зазначено в роботі, ускладнює не лише цикл методологічних перетворювальних дій, а й пізнавального інструментарію дослідження (концептуалізація, визначення предмета, його теоретизація, аналіз, синтез, інтерпретація, оцінка та презентація результатів).

Заслуговує на увагу вибір теми дослідником, який зумовлений як наявністю реальної дослідницької проблеми та зв'язком з науковими

програмами відповідних наукових установ (дослідження виконувалось у межах комплексної теми кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова «Філософські засади єдності гуманітарних, природничих і технічних завдань в освіті сучасного вчителя», затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України №732 від 27 жовтня 2006 р.), а також особистісного інтересу та ініціації грантової розробки молодих учених Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького «Теоретико-методичний супровід діалогової взаємодії релігійних ідентичностей у культурно-освітніх практиках народів Північного Приазов'я» (державний реєстраційний номер 0116U006913, 2016 р.).

Безсумнівною заслугою Троїцької О.М. слід вважати її обізнаність щодо своєрідності предмета філософії освіти і конкретно-наукового дослідження, на основі чого чітко, послідовно, логічно сформульована в об'єкті, предметі, меті та завданнях методологічна позиція. Ця позиція зумовила інтелектуально-коректне визначення сутності дослідження (у предметі – концептуально-методологічний потенціал діалогу і толерантності у розгортанні сучасного культурно-освітнього простору, у меті –здійснення філософського обґрунтування діалогу і толерантності як концептуально-методологічних принципів розгортання сучасного культурно-освітнього простору і розкриття їх конструктивного потенціалу на інституційному та особистісному рівнях освітньої практики, у масштабі дослідницьких дій – завдання дослідження, що навіть за формальними ознаками свідчать про дослідницький характер роботи: визначити..., здійснити критичний аналіз..., розкрити..., систематизувати..., експлікувати..., обґрунтувати..., дослідити..., розробити..., з'ясувати...тощо).

Не менш вдалою слід визнати авторську теоретизацію саме діалогу і толерантності в культурно-освітньому просторі, кожне з котрих, з одного боку, розглядається як самостійне, багатомірне явище, що перебуває у взаємодії і постійних відношеннях з іншими явищами, і, з другого боку, - як

цілісне утворення, що надає неповторні результати і уможливлює в роботі метатеоретичну рефлексію дискурсу діалогу і діалогічності, що розгортається у різних предметних полях (філософських, загальнонаукових, освітніх, релігійних, повсякденних) і практиках (підрозділ 1.1.) та визначення діалогу і толерантності як світоглядних й методологічних принципів конструювання і дослідження сучасного культурно-освітнього простору (підрозділи 1.2. і 1.3.). Причому Олена Михайлівна переконливо доводить необхідність наскрізної представленості їх в усіх теоретико-методологічних складових простору – змістових, нормативних, методичних, технологічних, дидактичних, функціональних тощо.

Гідне місце у дослідницькій програмі дисерантки знайшло розкриття специфіки сучасного діалогу, як такого, що набуває визначення причин ускладнення діалогічних побудов у різних просторах реальності, що пов’язані зі збільшенням обсягу суб’єктних презентацій та соціальних ідентичностей, зі зміщенням акцентів діалогу з інформативної складової у бік ціннісно-смислової та екзистенціально-праксеологічної (розділ 2), що збагатило тематизацію зростання компетентностей *Homo educandus*, зокрема таких як суб’єктність, соціабельність, інтеркультурність.

Наукова новизна одержаних результатів полягає не тільки в здійсненні комплексного аналізу концепцій і стратегій, що набули поширення у сучасному культурно-освітньому просторі (мультикультуралізм, інтеркультурність, транскультурність, кроскультурність, націоналізм, концепція глобально-орієнтованої освіти, ідеї асиміляції й акомодації та ін.), що безсумнівно сприяє розвитку культурно-освітніх парадигм, а й у тому, що авторка обґрунтувала та запропонувала через діалогічні стратегії виокремити універсальні й загальнолюдські смисли і здійснити інтелектуально-евристичне, консенсуально-етичне, духовно-естетичне наповнення системних параметрів культурно-освітнього простору.

Під новим кутом зору розглянуто культурно-освітній простір, якому надано принципової багатовимірності, діалогічної континуальності,

відкритості, неперервності, відтворюваності і відносної сталості його компонентів (3 розділ).

Дисертантка, логічно розмірковуючи про культуру діалогу та інтерпретуючи її як праксеологічний маркер і конструкт зростання духовності суб'єктів простору (с.343 - 372), послідовно розкриває характер культури діалогу як інтеграції інтелектуальних, етичних і духовних цінностей, норм і умов інформативно-екзистенціальної взаємодії суб'єктів культурно-освітнього простору.

Аналіз, інтерпретація і реінтерпретація предмету дослідження та теоретична реконструкція діалогізації вищої освіти суттєво доповнили модернізацію освітнього процесу теоретичними розробками діалогічних стратегій культурно-освітнього простору вищої школи, прикладами імплементації ідеї діалогу і толерантності в науково-освітні проекти, контекстуальними експлікаціями механізмів впровадження діалогіки у науково-освітні, просвітницькі проекти, програми та стратегії культурно-освітніх інституцій і практик, обґрунтуваннями та рекомендаціями організації і проведення комунікативних практик тощо.

Усе вище зазначене підкреслює теоретичне і практичне значення одержаних результатів, які можуть бути використані у науково-дослідній діяльності, пов'язаної з філософсько-освітньою проблематикою, у концептуалізації та стратегічному моделюванні, проектуванні і плануванні культурно-освітньої і громадянсько-виховної діяльності, в організації комунікативної взаємодії в культурно-освітніх практиках соціального простору, у науково-освітньому процесі навчальних закладів тощо.

1. Разом із тим, дослідження значно б виграло, якщо б зазначений у дисертації провідний задум, а саме філософське обґрунтування діалогу і толерантності як концептуально-методологічних принципів розгортання сучасного культурно-освітнього простору (с.6 - дис.) та метатеоретична концепція діалогічного конструювання як системної імплементації цих принципів в культурно-освітній простір теоретично були б спрямованими

насамперед на багаторівневу освітню інтеркультурну комунікацію. У роботі інтеркультурність, як певна здатність людини, та комунікація, як тип спілкування, знайшли в обґрунтуваннях деяких позицій авторки характерний ракурс, але сучасна комунікація, що розгортається горизонтально і вертикально, потребує представлення діалогу, як конструкту комунікації у вигляді наукових, освітніх, філософських, релігійних, повсякденних та інших презентацій і стратегій культурного єднання.

2. О.М. Троїцька цілком логічно задає метатеоретичну рефлексію майже усім питанням, зазначеним у роботі. Звичайно, сама філософська предметність потребує такого розмислу. Проте сучасна комунікація і діалог, суттєво відрізняючись від минулого (локального, безпосередньо особистісного, більш емоційного, життєвого і т.п.) спілкування, стають більш за все фрагментами (іноді випадковими, іноді віртуальними) актами миттєвого, дискретного інформативного обміну, що не створює умов і причин для роздумів. Тому, здається, раціональна аргументація щодо діалогу, як специфічного різновиду комунікації, є недостатньою для розкриття ролі діалогу і толерантності в культурно-освітньому просторі сучасного інформаційного суспільства.

3. У третьому розділі, а саме в підрозділі 3.1. «Діалог і толерантність у стратегіях розгортання культурно-освітнього простору: інституційний вимір» ґрунтовно розкрито потенціал діалогу і толерантності як принципових зasad культурно-освітнього континууму та схарактеризовано простір у різних критеріальних вимірах (с.231- 268). Однак відсутність порівняння культурно-освітнього простору від інших, що функціонують поряд (інформаційний, медіапростір, виховний простір, духовний простір тощо), а також невизначеність його формалізованої характеристики суттєво обмежує аргументацію його ролі і з'ясування специфіки.

4. Безсумнівно віправданим є в роботі аналіз праць В.Біблера, який заклав у «діалогіку» концептуальні знаходки послідовників Сократа та його майєвтики. Заслуговує на увагу позиція дисертантки щодо поширеного у

гуманістиці ракурсу дослідження, який розглядає освітній простір як сукупність нормативно-регламентувальної, перспективно-орієнтуальної, діяльнісно-стимулювальної і комунікативно-інформативної координат. У такий спосіб він значно наближається до ландшафтного розуміння. Разом з тим, ці параметри у характеристиці культурно-освітнього простору в інституційному вимірі були би доречними і поширили б можливісну площину для імплементації принципів діалогу і толерантності.

5. Робота не позбавлена некоректно оформленіх думок, великих речень і абзаців (с. 65, 89, 150, 240 та ін.).

Загалом змістовна презентація результатів і висновків проведеного дослідження, обґрунтування наукових положень, сформульованих у дисертації, повнота викладу матеріалу в публікаціях свідчать про достатньо високий рівень кваліфікаційної роботи. Проведений аналіз дає підстави для висновку про те, що дисертація Троїцької О.М. є цілісним, завершеним, самостійним і перспективним дослідженням з актуальної проблеми, у розв'язанні якої отримані нові науково обґрунтовані результати.

Робота відповідає паспорту спеціальності 09.00.10 – філософія освіти, за змістом і оформленням має високий теоретичний рівень та практичну значимість, відповідає вимогам пп. 10,11 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року №567 та Наказу МОН України від 12.01.2017 року №40, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.10 – філософія освіти.

Офіційний опонент:

Доктор філософських наук, професор,
професор кафедри філософії Харківського
національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди

Триняк М. В.

Підпис *М. В. Триняк* *М. В. Триняк*
засвідчується зав. загальним відділом

15. 05. 2017 р.